

Kurzus kódja: FLM-403:43

Kurzus címe: Az olasz westernfilm

Tanár neve: Benke Attila

Kurzus időpontja, helye: Csütörtök, 9:30-11:00, Stúdió

Kurzus típusa: Szeminárium

Kurzus leírása:

A western tematikailag és ikonográfiában a legerősebben meghatározott műfaj, mely esszenciálisan az amerikai kultúrkörhöz kötődik. Vagy mégsem? A hatvanas-hetvenes években Olaszországban számos vadnyugati film készült Sergio Leone *Egy maréknyi dollárért* című filmjétől a *Djangón át a Keomáig*. Mint a térség leghíresebb westernrendezője, maga Leone is megvallotta, semmiképp sem az amerikai western klasszikusait kívánta másolni, mikor belevágott a Dollár-trilógia első darabjának készítésébe, hanem – a Világháború alatti, amerikai katonákkal kapcsolatos gyerekkori élményeire alapozva – a műfaj hősképét és mítoszát szerette volna lerombolni, vagy legalábbis átalakítani. Példáját sok más, híres rendező követte, sorra születtek az *Egy maréknyi dollárért*-parafraízisok, illetve a hasonló stílusú és hangulatú, avagy sokkal radikálisabb, az 1910-1917 közti mexikói forradalmat allegóriaként használó alkotások Franco Solinas militáns baloldali író tollából, Sergio Corbucci, Sergio Sollima, Damiano Damiani vagy Giulio Questi rendezésében. Így kialakult, illetve nemzetközi szinten népszerűvé vált a szűk két évtizedet felölelő, az erősen politikus-kritikus modern művészfilmekkel párhuzamos, határozottan baloldali tömegfilmes irányzat/műfajváltozat, a „spagetti western” vagy italowestern. Mely bár a nyolcvanas évekre lefutott, ám hatása sok más, korabeli és kortárs alkotáson érezhető úgy, mint Clint Eastwood munkáin, Sam Raimi *Gyorsabb a halálnál* című filmjén, Robert Rodriguez *Zenész-trilógiáján* vagy Quentin Tarantino *Becstelen brigantykján* és *Django elszabadul* című westernjén. Vagyis egy nagyon fontos, máig ható jelenségről beszélhetünk.

E kurzus célja, hogy elsősorban műfajelméleti szempontból átfogó képet adjon az 1960-1980 közti italowesternekről, illetve jelentőségükről, utóhatásukról. Óráról órára arra a kérdésre keressük a választ, hogy az olasz westernnek egésze mennyiben tekinthető a klasszikus, tradicionális amerikai western mint norma megsértésének, avagy alternatívájának. Azaz az összes olasz western szubverzív, egységes irányzatnak tekinthető, vagy pedig a hollywoodi/amerikai westerntörténethez hasonlóan két csoport állítható fel az italowesternen belül: egy tradicionális, inkább normakövető és egy alternatív, radikálisan formabontó? A félév során így a műfaji revizionizmus fogalma felől közelítünk az olasz westernekhez, tehát műfajelméleti és konkrét (film)történeti szempontok egyaránt érvényesülni fognak. Az utolsó egy-két alkalommal pedig kitekintünk az olasz filmgyártás határain kívülre, s az italowestern hagyományának továbbélését vizsgáljuk meg. Így nemcsak az olasz westernekről, de remélhetőleg zsánerfilmek tendenciáiról is levonhatunk következtetéseket.

A hallgatóknak óráról órára egy-egy kijelölt filmet kell megtekinteniük, melyekről az előadás után a szemináriumok utolsó harmadában közösen fogunk beszélgetni.

A kurzushoz erősen ajánlott (de nem szükségszerű) a klasszikus amerikai western néhány alapvető művének, illetve a hatvanas-hetvenes évek európai és amerikai/hollywoodi (modern) filmjeinek ismerete.

A kötelező filmekén túl néhány, a kurzus folyamán újra és újra elemzendő, alpmű ismerete is elvárt. Ezek listáját lásd az „ismertnek vett

---

filmek” címszó alatt.

Egyes filmekhez magyar felirat vagy szinkron nem biztosítható, így az angol nyelv középfokú ismerete előny.

Az első alkalom 2014. szeptember 11-én lesz!

Részletes tematika:

1. Bevezetés 1. A western mint amerikai műfaj?

A műfajról általában: definíció, gyökerek, ikonográfia, tematika, világábrázolás, hőskép. Westernelméletek. A műfaj története dióhéjban.

Kötelező film: *Egy maréknyi dollárért* (Per un pugno di dollari, 1964, r.: Sergio Leone)

Ajánlott film: Az üldözők (The Searchers, 1956, r.: John Ford), Rio Bravo (1959, r.: Howard Hawks), Pár dollárral többért (Per qualche dollaro in piu, 1965, r.: Sergio Leone),

2. Bevezetés 2. Tradíció, transzformáció, revízió: a műfajfilmek változatairól

A tradicionális zsánerforma variációi. A revizionista/alternatív műfajfilm definíciója, fokozatai. A „western lázadása”. Az olasz western cselekménytípusai.

Kötelező film: *Pisztolyt Ringónak* (Una Pistola per Ringo, 1965, r.: Duccio Tessari)

Ajánlott: Különös eset (The Ox-Bow Incident, 1943, r.: William A. Wellman), A harag napjai (I giorni dell'ira, 1967, r.: Tonino Valerii), Ringo visszatér (Il ritorno di Ringo, 1965, r.: Duccio Tessari), A mesterlövész (The Shootist, 1976, r.: Don Siegel)

3. Kontextualizáció: az italowestern társadalmi, politikai és intézményi közege

A hatvanas-hetvenes évek történéseiről. Az olasz filmiparról, tömegfilmről. Az italowesternnek alkotóiról. Korszakhatárok. Az italowestern „előzményei”. Az első italowesternnek.

Kötelező film: *Django* (1966, r.: Sergio Corbucci)

Ajánlott film: Naked Dawn ('Meztelen hajnal', 1955, r.: Edgar G. Ulmer), Lovagolj magányosan (Ride Lonesome, 1959, r.: Budd Boetticher), A félszemű Jack (One-Eyed Jacks, 1961, r.: Marlon Barndo), Tierra Brutal (1962, r.: Michael Carreras), Duello nel Texas (1963, r.: Ricardo Blasco)

4. Az italowesternnek stílusa

Ikonográfia: helyszínek, díszletek, jelmezek, a karakterek megjelenésmódja. Erőszak-ábrázolás. Neorealizmus. Plánozás. Opera és vígjátéki hatás. Zene és Ennio Morricone.

Kötelező film: *Keoma* (1976, r.: Enzo G. Castellari)

Ajánlott film: Navajo Joe (1966, r.: Sergio Corbucci), Hé, barátom, Sabata! (Ehi amico... c'è Sabata, hai chiuso!, 1966, Gianfranco Parolini), Akit királynak hívtak (Lo chiamavano King, 1971, r.: Giancarlo Romitelli), Az ördög jobb és bal keze (Lo chiamavano Trinità, 1971, r.: Enzo Barboni)

5. Az italowesternnek hőskábrázolása

Hős vs. antihős. Hős és antagonisták kapcsolata. Az olasz neorealizmus hatása. Célok, eszközök a sikerhez, moralitás, külső, színészek. A nők ábrázolása.

Kötelező film: *Szemtől szemben* (Faccia a Faccia, 1967, r.: Sergio Sollima)

Ajánlott film: Isten megbocsát, én nem / Bunyó húsvétig (Dio perdona... Io no!, 1967, r.: Giuseppe Colizzi), Texas, adios (Texas, addio!, 1966, r.: Ferdinando Baldi), Imádkozz a halálodért (Se incontri Sartana prega per la tua morte, 1968, r.: Gianfranco Parolini).

6. Az itallowesternek és a párbaj

Párbaj amerikai és olasz módra. Rituálék. A leszámolás jellege. A leszámolás funkciója a történetben. A leszámolás eredménye. A történet lezárása.

Kötelező film: *Számadás* (La resa dei conti, 1966, r.: Sergio Sollima)

Ajánlott film: *A bosszú lovasa* (Da uomo a uomo, 1967, Giulio Petroni), *A zsoldos* (Il mercenario, 1968, r.: Sergio Corbucci), *A jó, a rossz és a csúf* (Il buono, il brutto, il cattivo, 1966, r.: Sergio Leone)

7. Az itallowesternek világgépe

Civilizáció, társadalom reprezentációja. Nyugat és Kelet. A hős és a társadalom. Társadalmi osztályok, osztályellentétek. A fejlődéselvűség kérdése. Csoportok.

Kötelező film: *A halál csöndje* (Il grande silenzio, 1968, r.: Sergio Corbucci)

Ajánlott film: *Hellbenders* (I crudeli, 1967, r.: Sergio Corbucci), *A pirinyó, a behemót és a jófiú* (I quattro dell'Ave Maria, 1968, r.: Giuseppe Colizzi), *Los Desesperados* ('Golyót Sandovalnak', 1969, r.: Julio Buchs), *Lőj az élőkre, imádkozz a holtakért* (Prega il morto e ammazza il vivo, 1971, r.: Giuseppe Vari), *Az Apokalipszis négy lovasa* (I quattro dell'apocalisse, 1975, r.: Lucio Fulci)

8. Az itallowestern mint politikai parabola

Konkrét politikai felhangok az olasz westernekben. Radikalizmus. Modellalkotás. Kapcsolat a politikai modernizmussal. RSA (elnyomó államapparátus) és Zapata-westernek.

Kötelező film: *Ki tudja? / Golyót a tábornoknak* (El Chunchu, quién sabe?, 1966, r.: Damiano Damiani)

Ajánlott film: *A hét mesterlövész* (The Magnificent Seven, 1960, r.: John Sturges), *Szerencsevadászok* (The Professionals, 1966, r.: Richard Brooks), *Tepepa* (1968, r.: Giulio Petroni), *Corri uomo corri* ('Fuss, fickó, fuss!', 1968, r.: Sergio Sollima), *A hatalom ára* (Il prezzo del potere, 1969), *Egy kincskereső Mexikóban* (Vamos a matar, compañeros!, 1970, r.: Sergio Corbucci)

9. Sergio Leone és a Volt egyszer egy Vadnyugat – tradíció vagy revízió?

A műfajiság kérdése Sergio Leone filmjei kapcsán. Westernutalások. Klasszikus westerntoposzok felelevenítése és kiforgatása. Témák. Itallowestern vagy „amerikai western”?

Kötelező film: *Volt egyszer egy Vadnyugat* (C'era una volta il West, 1968, r.: Sergio Leone)

Ajánlott film: *Acélparipa* (The Iron Horse, 1923, r.: John Ford), *Johnny Guitar* (1954), *Vera Cruz* (1954), *Egy marék dinamit* (Giu la testa, 1971, r.: Sergio Leone)

10. Az itallowestern lefutása

Barokkból rokokóba. A stílus konszolidálódása. A témák szelídülése. Az alkotók bizonytalansága. Hibridizáció. Komikum és (ön)paródia.

Kötelező film: *Nevem: Senki* (Il mio nome Nessuno, 1973, r.: Tonino Valerii)

Ajánlott film: *Vörös nap* (Soleil rouge, 1971, r.: Terence Young), *Egy zseni, két haver, egy balek* (Un Genio, due compari, un pollo, 1975, r.: Damiano Damiani – Sergio Leone), *Vadnyugati samuráj* (Il Bianco, il giallo, il nero, 1975, r.: Sergio Corbucci)

11. Az itallowestern hatása és öröksége a hatvanas-hetvenes évek filmjeiben

Az olasz western recepciója. Az itallowestern hatása a korabeli amerikai és európai filmekre: motívumok, ikonográfia, transzformáció, revízió, ideológia. Az adaptáció korlátai. Eastern. Sam Peckinpah és Clint Eastwood.

Kötelező film: *Két öszvért Sára nővérnek* (Two Mules for Sister Sara, 1969, r.: Don Siegel)

Ajánlott film: *Akasszátok őket magasra!* (Hang 'em High, 1967, r.: Ted Post), *Koszos Kis Billy* (Dirty Little Billy, 1972, r.: Stan Dragoti), *A missouri fejdáz* (The Missouri Breaks, 1976, r.: Arthur Penn), *Talpak alatt füttyül a szél* (1976, r.: Szomjas György), *China 9, Liberty 37* (1978, r.: Monte Hellman)

12. Az italowestern hatása és öröksége a kortárs filmben

Posztmodern olvasatok. Hatás más műfajokra a westernen kívül. Robert Rodriguez és Quentin Tarantino munkássága.

Kötelező film: *Django elszabadul* (Django Unchained, 2012, r.: Quentin Tarantino)

Ajánlott film: *Gyorsabb a halálnál* (The Quick and the Dead, 1995, r.: Sam Raimi), *Az utolsó emberig* (Last Man Standing, 1996, r.: Walter Hill), *Volt egyszer egy Mexikó* (Once Upon a Time in Mexico, 2003, r.: Robert Rodriguez), *Becstelen Brigantyk* (Inglorious Basterds, 2009, r.: Quentin Tarantino)

13. Összegzés: Az italowestern mint alternatív western?

A félév során elhangzottak összefoglalása. Irányzat versus műfaji alternatíva. Amerikai versus olasz western: általános megállapítások, összevetés.

Ajánlott film: *A mézszárlás ideje* (Tempo di massacro, 1966, r.: Lucio Fulci), *A specialista* (Gli Specialisti, 1969, r.: Sergio Corbucci), *Une corde, un Colt...* ('Temető fejfák nélkül', 1969, r.: Robert Hossein)

Kurzus teljesítésének követelményei:

Legfeljebb 3 hiányzás, aktív részvétel a filmelemzésekben.

Egyszerű filmismereti teszt a kötelező filmekből.

Félév végén legalább 10-12 ezer karakteres (szóköz nélkül értendő) házi dolgozat előre kijelölt vagy szabadon választott témákból, az órai anyag és a kötelező olvasmányok bevonásával. Tehát az órai anyag és a kötelező olvasmányok külön nem lesznek számon kérve, viszont úgymond „kötelező hivatkozni rájuk” a dolgozatban. E tartalmi követelményeken túl elvárt a szabályos hivatkozás (lásd: [Metropolis folyóirat hivatkozási rendje](#)), a szöveg megfelelő tagolása (cím, esetleg alcím, fejezetek, bekezdések). A dolgozat maximális lehetséges terjedelme: 30-40 ezer karakter (szóköz nélkül).

Leadási határidő: 2014. december 21, 23:59 (azaz éjfél előtt 1 perccel).

Kötelező / ajánlott filmek: Kötelező filmek:

1. *Egy maréknyi dollárért* (Per un pugno di dollari, 1964, r.: Sergio Leone)
2. *Pisztolyt Ringónak* (Una Pistola per Ringo, 1965, r.: Duccio Tessari)
3. *Django* (1966, r.: Sergio Corbucci)
4. *Számadás* (La resa dei conti, 1966, r.: Sergio Sollima)
5. *Ki tudja? / Golyót a tábornoknak* (El Chunchu, quién sabe?, 1966, r.: Damiano Damiani)
6. *Szemtől szemben* (Faccia a Faccia, 1967, r.: Sergio Sollima)
7. *A halál csöndje* (Il grande silenzio, 1968, r.: Sergio Corbucci)
8. *Volt egyszer egy Vadnyugat* (C'era una volta il West, 1968, r.: Sergio Leone)
9. *Két öszvért Sára nővérnek* (Two Mules for Sister Sara, 1969, r.: Don Siegel)
10. *Nevem: Senki* (Il mio nome Nessuno, 1973, r.: Tonino Valerii)
11. *Keoma* (1976, r.: Enzo G. Castellari)
12. *Django elszabadul* (Django Unchained, 2012, r.: Quentin Tarantino)

Ismertnek vett filmek:

Hatosfogat (Stagecoach, 1939, r.: John Ford)
Délidő (High Noon, 1952, r.: Fred Zinnemann)
Idegen a vadnyugaton (Shane, 1953, r.: George Stevens)
A testőr (Jodzsimbó, 1961, r.: Kurosava Akira)
Vad banda (The Wild Bunch, 1969, r.: Sam Peckinpah)
Nincs bocsánat (Unforgiven, 1992, r.: Clint Eastwood)
Sukiyaki Western Django (2007, r.: Miike Takashi)

Kötelező / ajánlott irodalom:

Kötelező olvasmányok:

Benke Attila: Legendák revíziója. Adalékok Király Jenő westernelméletéhez. *Metropolis* (2013) no. 4. pp. 52-66.
Berkes Ildikó: Western - japán, olasz, amerikai módra. *Filmkultúra* XXII. (1986) no. 8. pp. 13-26.
Frayling, Christopher: Spaghetti Westerns. Cowboys and Europeans from Karl May to Sergio Leone. New York, London: I. B. Tauris, 2006. pp. 280-286.
Géczi Zoltán: A komponista aki lelőtte az éneklő cowboyt Morricone westernzenéi. *Filmvilág* (2004) no. 7. pp. 32-33.
Hoberman, J.: When Westerns Were Un-American
<http://www.nybooks.com/blogs/nyrblog/2012/jun/01/when-westerns-were-un-american/>
Kitses, Jim: Horizons West. Directing the Western from John Ford to Clint Eastwood. New Edition. London: BFI, 2009. pp. 249-284. (Sergio Leone portré és filmelemzés)
Király Jenő: *A film szimbolikája* III. *A kalandfilm formái* 1. Budapest – Kaposvár: Kaposvári Egyetem Művészeti Kar Mozgóképkultúra Tanszék – Magyar Televízió Zrt., 2010. pp. 264-285.
Kubiszyn Viktor: A névtelen ember. Clint Eastwood, a desperado. *Filmvilág* (2005) no. 5. pp. 4-8.
Pintér G. István: És a film megteremté a westernhőst. *Filmkultúra* XXII. (1986) no. 8. pp. 3-13.

Ajánlott olvasmányok:

Bazin, André: A western fejlődése. In: Király Jenő (szerk.): Film és szórakozás. Budapest: MOKÉP - Magyar Filmtudomány Intézet és Filmarchívum, 1981. pp. 146-154.
Bazin, André: A western avagy a par excellence amerikai filmművészet. In: Balogh Gyöngyi (szerk.): Kommunikációelméleti szöveggyűjtemény III. A tömegfilm. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 103-109.
Berkes Ildikó: A western. Budapest: Gondolat, 1986.
Berliner, Todd: Hollywood Incoherent. Narration in Seventies Cinema. Austin: University of Texas Press, 2010. pp. 90-118.
Cawelti, John G.: Chinatown and Generic Transformation in Recent American Films. In: Grant, Barry Keith (ed.): Film Genre Reader III. Austin: University of Texas Press, 2003. pp. 243-262.
Celli, Carlo – Cottino-Jones, Marga: A New Guide to Italian Cinema. New York: Palgrave Macmillan, 2007.
Cox, Alex: 10,000 Ways to Die: A Director's Take on the Spaghetti Western. Harpenden: Oldcastle Books, 2009.
Fisher, Austin: Radical Frontiers in the Spaghetti Western. Politics, Violence and Popular Italian Cinema. New York, London: I. B. Tauris, 2011-2014.
Frayling, Christopher: Spaghetti Westerns. Cowboys and Europeans from Karl May to Sergio Leone. New York, London: I. B. Tauris, 2006.
Gallagher, Tag: Shoot-Out and the Genre Corral: Problems in the „Evolution” of the Western. In: Grant, Barry Keith (ed.): Film Genre

-
- Reader III. Austin: University of Texas Press, 2003. pp. 262-277.
- Günsberg, Maggie: Italian Cinema: Gender and Genre. New York: Palgrave Macmillan, 2005. pp. 173-214.
- Hahner Péter: Hatlövetű történelem. Western: legendák és tények. *Filmvilág* (2004) no. 5. pp. 30-37.
- Howard Hughes: Once Upon a Time in the Italian West. The Filmgoers Guide to Spaghetti Westerns. London, New York: I. B. Tauris, 2004.
- Jarvie, I. C.: A western és a gengszterfilm: néhány mítosz szociológiája. In: Józsa Péter (szerk.): Művészetszociológia. Budapest: Közgazdasági és jogi könyvkiadó, 1978. pp. 107-119.
- Király Jenő: Apropos western... A magyar kalandfilm problémái. In: Király Jenő (szerk.): Film és szórakozás. Budapest: MOKÉP–MFIFA, 1981. pp. 155–236.
- Király Jenő: Mágikus mozi. Műfajok, mítoszok, archetipusok a filmkultúrában. Budapest: Korona, 1998. pp. 118-143.
- Kitses, Jim: Horizons West. Directing the Western from John Ford to Clint Eastwood. New Edition. London: BFI, 2009. pp. 285-315 (Clint Eastwood westernjei).
- Kitses, Jim: Horizons West. Directing the Western from John Ford to Clint Eastwood. New Edition. London: BFI, 2009.
- Wright, William: Six Guns and Society. A Structural Study of the Western. Berkeley: University of California Press, 1975.
- Nevelős Zoltán: Rosszak és csúfak. Eurowestern. *Filmvilág* (2004) no. 7. pp. 26–31.
- Nevelős Zoltán: Spagetti a havon. Sergio Corbucci: A halál csöndje. *Filmvilág* (2004) no. 8. pp. 42–43.
- Pápai Zsolt: Hardcore Vadnyugat. Sam Peckinpah westernjei. *Filmvilág* (2004) no. 6. pp. 46-49.
- Slotkin, Richard: Gunfighter Nation: The Myth of Frontier in Twentieth Century America. New York: Atheneum, 1992. pp. 624-643.
- Schatz, Thomas: Hollywood Genres: Formulas, Filmmaking, and the Studio System. New York: Random House, 1981. pp. 45-80.
- Varró Attila: Balladák a B-oldalról. *Filmvilág* (2011) no. 5. pp. 8–13.
- Warsaw, Robert: Movie Chronicle: The Westerner. <http://www.csus.edu/indiv/c/craftg/HistHRS%20169/Warshow.pdf> (utolsó letöltés dátuma: 2014-07-30)
- Wright, William: Six-guns and Society: a Structural Study of the Myth. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press, 1975.
- http://www.spaghetti-western.net/index.php/Spaghetti_Westerns_and_Politics
- http://www.spaghetti-western.net/index.php/Go_West,_Comrade:_Unearthing_Politics_in_the_Spaghetti_Western
-